

نقش آموزه مهدویت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

حسین علی جباری^۱

چکیده

"آموزه مهدویت" یکی از مباحث بنیادین و اساسی در اسلام است که از متن آن، کنش‌های عمیق انسانی و اسلامی استخراج می‌شود. با تحقق انقلاب اسلامی ایران که بر مکتب تشیع پایه‌ریزی شده، جای این سؤال وجود دارد که آموزه بنیادین مهدویت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارای چه جایگاه و نقشی است. سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران، دارای قواعدی است که با توجه به قوانین بین‌المللی از مبانی ناب اسلامی، به ویژه "آموزه مهدویت" بهره گرفته شده است. در این مقاله که به صورت توصیفی-تحلیلی تدوین شده است، نقش آموزه مهدویت در سیاست‌گذاری‌های خارجی و بین‌المللی مانند نفی سلطه جویی و سلطه‌پذیری و دفاع از مستضعفان و امثال این مبانی با توجه به مبانی اندیشگی آن، یعنی آیات قرآن، اندیشه رهبران و قانون اساسی، تبیین خواهد شد.

واژگان کلیدی: آیات قرآن، آموزه مهدویت، جمهوری اسلامی ایران، قانون اساسی، سیاست خارجی.

^۱ دانش‌آموخته سطح ۴ حوزه علمیه قم و دانش‌پژوه سطح ۴ مهدویت گرایش سیاسی - اجتماعی، ایمیل:

مقدمه

آموزه مهدویت نتیجه چیزی است که اسلام ناب بر مسلمانان به ودیعه گذراده است. بسیاری از سیاست‌گذاری‌های زندگانی فردی و اجتماعی در عرصه‌های داخلی و خارجی در آموزه مهدویت، به عنوان چراغ راهنمای انسان‌ها گنجانده شده است. جمهوری اسلامی ایران، به عنوان پرچم‌دار و مبلغ تأسیس جامعه منتظر در ابعاد ملی، مبانی بنیادین و کنشی خود را از آموزه مهدویت استخراج کرده و در پی تحقق جامعه آرمانی خود می‌باشد. از طرفی در ابعاد بین‌المللی و سیاست خارجی، در جهت تثبیت جامعه آرمانی خود و همچنین تبیین و گسترش آموزه مهدویت دارای گزاره‌های مختلفی از بخش‌های این آموزه می‌باشد.

اما سؤال اصلی این تحقیق، آن است که آیا آموزه مهدویت به عنوان نگرشی بنیادین، در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نقش داشته و یا می‌تواند نقش داشته باشد؟ نقش آموزه مهدویت در سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران در چه سطحی است؟ اندیشه رهبران جمهوری اسلامی از حیث کنشی در روابط بین‌المللی چگونه می‌باشد؟

تحقیقات فراوانی راجع به مبانی نظری، اهداف و اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی صورت گرفته است از قبیل "کتاب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران"، اثر منوچهر محمدی و کتاب "سیاست خارجی جمهوری اسلامی در خاورمیانه" همچنین مقالات متعددی در این زمینه تدوین شده است؛ از جمله "مبانی دینی اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی" اثر عباسعلی عمید زنجانی؛ "اهداف و راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی" اثر هادی شجاعی و "مقدمه‌ای بر تحلیل سیاست خارجی" پژوهش محمود یزدان‌فام.

سیاست خارجی جمهوری اسلامی، بر مبنای اهداف عالی اسلام و وصول به جامعه آرمانی، یعنی مهدویت، تدوین و ترسیم شده است. گرچه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از حیث نظری به مبانی اسلام ناظر می‌باشد؛ تاکنون نگاه غایت‌گرایانه به سیاست خارجی با توجه به جامعه آرمانی و مهدویت مورد بررسی و تحلیل قرار نگرفته است. نگارنده با توجه به مبانی بنیادین انقلاب، به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با توجه به آموزه مهدویت نگاهی دوباره و سیستمی و غایت‌گرایانه خواهد داشت.

مفاهیم

اول: سیاست خارجی

"سیاست خارجی"، مجموعه خط مشی‌ها، تدابیر، روش‌ها و انتخاب مواضعی است که یک کشور و یا دولت در مواجهه بین‌المللی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر نظم سیاسی اعمال

می‌کند. در واقع سیاست خارجی، بازتاب اهداف و سیاست‌های کشور و یا دولت در صحنه روابط بین کشورها و دولت‌ها و جوامع و سازمان‌های بین‌المللی، نهضت‌ها، افراد بیگانه و حوادث و اتفاقات جهانی می‌باشد.

لذا سیاست خارجی هر کشور یا هر دولت به دنبال تحصیل اهداف ملی خود در عرصه بین‌الملل از طریق روش‌ها سیاست‌گذاری‌های مختلف می‌باشد. البته برخی محققان میان سیاست خارجی و منافع ملی یک کشور تفاوتی نمی‌بینند.^۱

معمولاً اعمال سیاست خارجی را در سه سطح ملت‌ها، دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی تقسیم‌بندی کرده‌اند. که بررسی هر کدام به صورت مستقل از گستره این تحقیق خارج است.

دوم: آموزه مهدویت

"آموزه" به مجموعه معارف با رویکرد جامع و سازمان‌مند در مورد یک موضوع گفته می‌شود. "مهدویت" را از حیث لغتی دو گونه می‌توان تبیین کرد: ابتدا این‌که مصدر صناعی و جعلی از ترکیب اسم یا صفتی با کلمه «یت» به دست آید که در این صورت دارای دو جزء "مهدوی" و "یت" است، همانند خاتمیت و زوجیت؛ که در این صورت، مهدویت موضوع و اسمی است که دارای خواص، آثار و مباحث مربوط به حضرت مهدی می‌باشد و یا واژه مهدویت را مضاف و مضاف‌الیه بدانیم و آن را وصفی برای موصوف محذوف نظیر المسائل و المباحث لحاظ کنیم که در این صورت، مهدویت به معنای عقاید و مسائلی که به امام زمان عجل الله تعالی فرجه منسوب و مربوط است.^۲ با توجه به معنای لغتی آموزه مهدویت در اصطلاح به مجموعه معارف منسجم و نظام‌مند در مورد امام زمان عجل الله تعالی فرجه می‌باشد.^۳

با توجه به تعریف مذکور آموزه مهدویت از حیث شناختی مبانی، ارزش‌ها و از حیث سازمانی هنجارها و نمادهای مهدوی را در بر خواهد گرفت.

آموزه مهدویت در سیاست خارجی

قوانین "سیاست خارجی" کشورها از مبانی اندیشه‌ای آن‌ها متأثر است. در جمهوری اسلامی ایران، سیاست خارجی بر مبنای قوانین اسلام طراحی شده است. مهدویت آموزه‌ای است که در جهت‌های گوناگون داخلی و بین‌المللی قواعدی مطابق با منابع وحیانی در خود گنجانده است. در قوانین سیاست خارجی جمهوری اسلامی، گزاره‌هایی از آموزه مهدویت برای دستگاه

۱. محمدی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ص ۲۰.

۲. عرفان، نقش باورداشت آموزه مهدویت در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی، ص ۴۰.

۳. همان، ص ۴۱.

دیپلماسی نهاده شده که می‌تواند به عنوان چراغ راهنمایی برای اعضای دیپلماسی و تمامی نهادهای فعال در عرصه بین‌المللی عمل کند. از حیث و حیانی، برخی آیات قرآن، در عین حال که به آموزه مهدویت ناظر است، به چگونگی سیاست خارجی نیز اشاره کرده است. از حیث قوانین اساسی جمهوری اسلامی روش‌ها و راهبردهایی برای سیاست‌گذاری‌های دستگاه دیپلماسی با توجه به آموزه مهدویت و ایصال به جامعه آرمانی نهاده شده است و در اندیشه و بیانات رهبران جمهوری اسلامی ایران، چگونگی عملکرد در سیاست خارجی، با توجه به در نظر گرفتن اهداف غایی اسلام و آموزه مهدویت به وفور دیده می‌شود که در ادامه به نقش و جایگاه آموزه مهدویت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی پرداخته خواهد شد.

اول: در آیات قرآن

آموزه مهدویت بر آیات قرآن مجید و روایات معصومان علیهم‌السلام که مبین آیات الاهی هستند، مبتنی است. از طرفی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران برگرفته از قانون اساسی است که بر پایه شرع^۱ و عرف^۲ بنا شده است. از حیث نظری، آرمان جمهوری اسلامی ایران به اجرای وظیفه و زمینه‌سازی حکومت جهانی امام زمان عجل‌الله‌تعالیه ناظر می‌باشد. لذا برای ایصال به مطلوب ناگزیر است، بینش، گرایش و منش خود را اهداف غایی اسلام که همان حکومت مهدی موعود عجل‌الله‌تعالیه می‌باشد، ترسیم سازد. در ادامه برخی از آیاتی که گویای نگرش قرآن مجید راجع به آموزه مهدویت و حکومت جهانی الاهی است، بیان خواهد شد. خروجی و مبین این آیات، آیات دیگری است که به نوعی بینش، گرایش و منشی سیاست و دیپلماسی خارجی جمهوری اسلامی ایران را معین می‌کند.

الف) آیه استخلاف و سیاست خارجی

یکی از آیاتی که گویای آینده محتوم جامعه بشری، به عنوان اصلی‌ترین گزاره آموزه مهدویت از حیث و حیانی در قرآن ذکر شده است، آیه "استخلاف" یا "وعد" می‌باشد. آیه‌ای که زندگانی و زیستن با امام زمان عجل‌الله‌تعالیه را وعده داده است. خداوند در این آیه به صالحان شایسته که در راه خدا ثابت قدم مانده و در عین حال، به واسطه اقدامات دشمنان هراسناک و در مواردی سرکوب شده‌اند، وعده حکمرانی و امنیت و آرامش داده است و می‌فرماید:

۱. شرع: مجموعه دستورات دینی برگرفته از قرآن، سنت، اجماع و عقل می‌باشد.

۲. عرف: مجموعه قواعد انسانی مورد تأیید شارع مقدس می‌باشد.

(وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ)^۱؛ خداوند به کسانی که شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد؛ همان‌گونه که به پیشینیان آن‌ها خلافت روی زمین را بخشید؛ و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت؛ و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند؛ چنان‌که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آن‌ها فاسقانند.

مبانی و اهداف حکومت جهانی امام زمان عجل الله تعالی فرجه می‌باید چشم انداز و چراغ راهنمای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران باشد. دیپلمات‌ها و کسانی که در عرصه بین‌المللی فعالیت می‌کنند، می‌باید با توجه به آیه مذکور از حیث فردی و اجتماعی، عملاً ایمان به خدا^۲ داشته و عمل صالح^۳ انجام دهند و در برابر دشمنان و حاکمان جور استقامت و مقاومت نشان دهند. گرچه در عرصه‌های گوناگون بین‌المللی متحمل سرزنش و ناامنی و ترس خواهند شد؛ با توجه به وعده الهی اجرشان محفوظ و در نهایت بر مستکبران غلبه خواهند کرد. لذا ایدئولوژی که آموزه مهدویت به حاکمان و کارگزاران بین‌المللی می‌آموزد، زندگی شخصی و اجتماعی و سیاسی بر اساس چشم‌انداز آرمانی خود، یعنی نزدیک‌سازی اهداف و اقدامات بر مبنای حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه می‌باشد.

(ب) آیه استضعاف و سیاست خارجی

حمایت از مستضعفان در برابر مستکبران در کل جهان مهم‌ترین بینش و منشی است که در آموزه مهدویت بدان اشاره شده است. این آیه علاوه بر آن که گزاره‌ای از آیات مستقیم و مرتبط با امام زمان عجل الله تعالی فرجه می‌باشد و مبشر به مستضعفان نسبت به خروج آن‌ها از استضعاف و سروری آنان و وراثت آنان است؛ مبین و پرچم سیاست خارجی کشوری است که انقلاب آن براساس مبارزه با استعمار و استثمار و مدافع استضعاف و مستضعفان شکل گرفته است.

۱. نور: ۵۵.

۲. مخالفت ایمان به خدا این است که در زبان ایمان و اقرار می‌کند و در عمل به کفر و ظلم تمسک و دل می‌بندد.

۳. اقدامات دیپلماتیک براساس رضایت خداوند و امام زمان داشته باشند.

به همین دلیل است که در بند شانزدهم اصل سوم و همچنین اصل ۱۵۲ تا ۱۵۵ قانون اساسی، پس از آن که معیار اسلام را "تعهد برادرانه" نسبت به همه مسلمانان می‌داند، حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان را وظیفه ذاتی نظام اسلامی و دولت جمهوری اسلامی، به‌ویژه در عرصه بین‌المللی و سیاست خارجی عنوان می‌کند. آیه "استضعاف" چراغ راهنما و پرچم برنامه‌ریزی شده عملکرد سیاست خارجی و دفاع از مستضعفان است. در این آیه آمده است: (وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُرًا لِيُخْرِجَ بِهِ الْأَشْيَاءَ الَّتِي أَنْزَلْنَا فِيهَا مِنَ الْمَوْتِ حَيًّا وَنَجِّنَا بِهِ مِنَ الْغَمِّ مَكْرَهًا)؛ ما می‌خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم... در ادامه به آیاتی دیگر که به چگونگی حمایت از مستضعفان توسط سیاست‌گذاران داخلی و بین‌المللی اشاره دارد؛ پرداخته خواهد شد:

در سوره نساء آیه ۷۵ آمده است: (وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا)^۲؛ چرا در راه خدا، و [در راه] مردان و زنان و کودکانی که [به دست ستمگران] تضعیف شده‌اند، پیکار نمی‌کنید؟! همان افراد [ستم‌یده‌ای] که می‌گویند: پروردگارا! ما را از این شهر [مکه]، که اهلش ستم‌کنند، بیرون ببر! و از طرف خود، برای ما سرپرستی قرار ده! و از جانب خود، یار و یآوری برای ما تعیین فرما!

حمایت حقیقی از مستضعفان، دفاع عملی از حقوق مسلمانان و حمایت از آن‌ها در برابر ظالمان و استعمارگران در عرصه بین‌الملل است. مستضعفانی از مردان و زنان و کودکان در شهرهای خاص که به دست مستکبران مورد ظلم قرار گرفته‌اند؛ مسلمانانی که توسط حکام، کشور و یا قوانین مستبد مورد ستم قرار گرفته‌اند. سیاست خارجی جامعه منتظر و امام زمانی می‌باید در جهت حمایت و نجات آنان برآمده و در این زمینه تلاش کند.

قانون اساسی، تنظیم سیاست خارجی کشور را بر اساس معیارهای اسلام همراه با تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان می‌داند^۳؛ مسئله‌ای که برادری و همبستگی عمیق با توجه به تنوعات قومی و قبیله‌ای و نژادی را اصل اساسی اسلامی و در ادبیات مهدوی "انتظار پویا" می‌داند؛ چنان که در آیات وحی بدان اشاره شده است.

۱. قصص: ۵.

۲. نساء: ۷۵.

۳. کتاب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۳، بند ۱۶.

سیاستگذاران و دستگاه دیپلماسی در جهت حمایت از مستضعفان نباید ترسی به خود راه دهند؛ چرا که خداوند می‌فرماید: (إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ)؛ خداوند از کسانی که ایمان آورده‌اند، دفاع می‌کند. خداوند هیچ خیانتکار ناسپاسی را دوست ندارد. دایره مستضعفان جهان نه فقط مسلمانان را دربر می‌گیرد، بلکه تمامی انسان‌ها را شامل می‌شود؛ تا جایی که پناه دادن به پناهندگان غیر تبهکار را وظیفه ذاتی سیاستگذاران حاکمیت اسلامی است. پناه دادن به ستم‌دیدگان مقدمه‌ای در جهت هدایت مستضعفان به معنای عام خواهد بود، تا زمینه برای حکومت مستضعفان خاص صورت بندد؛ مسئله‌ای که در سیاست خارجی کشورها باید دنبال شده و تعاملات و مقدمات این پناه را فراهم آورند؛ همچنان که قرآن می‌فرماید:

(وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ)^۱؛ و اگر یکی از مشرکان از تو پناهندگی بخواهد، به او پناه ده تا سخن خدا را بشنود [و در آن بیندیشد]! سپس او را به محل امنش برسان؛ چرا که آن‌ها گروهی ناآگاهند.

حمایت از مستضعفان عالم و دفاع از حقوق آن‌ها در عرصه بین‌المللی، از حیث شناسایی و دفاع بر عهده سیاست خارجی جمهوری اسلامی است که می‌باید هرگونه سلطه جویی و سلطه‌طلبی نفی کنند. نفی هرگونه ستمگری و ستم‌کشی و سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، یکی از موارد بند ششم اصل دوم قانون اساسی جمهوری اسلامی است و همچنین در اصل سوم بند ششم قانون جمهوری اسلامی ایران آمده است که دولت جمهوری اسلامی باید هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصار طلبی را محو کند و این سیاست را به عنوان سیاستی عام در عرصه داخلی و بین‌المللی در اصول دیگر تشریح کرده است؛ نگرشی که شکل کامل آن در عصر ظهور تحقق پیدا خواهد کرد؛ چنان که خداوند در آیات مختلفی به نفی سلطه‌جویی و استکبار اشاره می‌کند و آنچه را از آن سلطه‌طلبان به عنوان برتری استفاده می‌کنند، رد و ملاک و معیار برتری را تقوا معرفی کرده است: (بَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)^۲.

^۱ حج: ۳۸.

^۲ توبه: ۶.

^۳ حجرات: ۱۳ «ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ [این‌ها ملاک امتیاز نیست، بلکه] گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست؛ خداوند دانا و آگاه است.»

از نظر علامه طباطبایی حق مطلب در جمله (جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ) ظاهر در مذمت تفاخر، به ویژه در انساب دارد؛ لذا در این جهات مردم با یکدیگر برابرند و هیچ اختلاف و فضیلتی در بین آنان نیست و شعبات و قبایل مختلف به خاطر شناخت یکدیگر بوده است تا اجتماعاتشان نظام‌مند و ائتلافشان تمام شود؛ چراکه اگر شناسایی نباشد، نه پای تعاون در کار می‌آید و نه ائتلاف. بنابراین، غرض از اختلافی که در بشر قرار داده شده، این است، نه این که تفاخر کنند.^۱ دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی براساس این آیه می‌بایست مبلّغ برابری حقوق انسان‌ها در عرصه‌های بین‌المللی باشد و در جهت تحقق آن تلاش کند.

جمله (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ) نشان‌دهنده این است که نگاه بیش‌تر مردم به سروری و بلندی زندگی مادی و این دنیایی است و حال آن که مزایای زندگی دنیا موهوم و خالی از حقیقت است. در واقع این‌گونه امتیازات نه تنها ذره‌ای شرافت و کرامت به آن‌ها نمی‌دهد، بلکه آن‌ها را به سمت شقاوت سوق می‌دهد. لذا پس از بیان این جمله، حقیقت سروری و مقام را تقوا و پرهیزکاری عنوان کرده که سعادت دائمی در آخرت را در بر خواهد داشت؛^۲ همچنان که خداوند در سوره انفال آیه ۶۷ چنین تقسیم‌بندی‌یی را بیان می‌دارد: (تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)؛ شما متاع ناپایدار دنیا را می‌خواهید؛ ولی خداوند، سرای دیگر را [برای شما] می‌خواهد؛ و خداوند قادر و حکیم است.

در نفی سلطه‌جویی، آیاتی با محتوای این که خداوند سلطه‌جویی را فساد معرفی می‌کند^۳ و این رویکرد را موجب نارضایتی پرودگار می‌داند؛^۴ ذکر شده است که به همین تعداد بسنده می‌شود. یکی دیگر از مصادیق حمایت از مستضعفان، وحدت مسلمین و اعتصام به ریسمان الهی می‌باشد. چنان که قرآن مجید چنین عنوان می‌کند: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ)^۵؛ و همگی به ریسمان خدا

۱. طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۸، ص ۳۹۹.

۲. همان، ص ۴۹۰.

۳. (تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ)؛ این سرای آخر تو را [تنها] برای کسانی قرار می‌دهیم که اراده برتری‌جویی در زمین و فساد را ندارند؛ و عاقبت نیک برای پرهیزگاران است! قصص: ۸۳.

۴. (إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ)؛ او مستکبران را دوست نمی‌دارد. نحل: ۲۳.

۵. آل عمران: ۱۰۳.

[قرآن و اسلام، و هر گونه وسیله وحدت] چنگ زنید، و پراکنده نشوید! و نعمت [بزرگ] خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید، و او میان دل‌های شما، الفت ایجاد کرد، و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لبِ حفره‌ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد. این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد؛ شاید پذیرای هدایت شوید.

ایجاد وحدت امت و تقریب مسلمین در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی، هدف والای سیاست خارجی جمهوری اسلامی است، مسئله‌ای که نظام مقدس جمهوری اسلامی، آن را به عنوان یکی از راهبردهای زمینه‌ساز حکومت جهانی امام عصر علیه السلام دنبال می‌کند؛ چرا که با تحقق آن، حقیقت عبودت، محقق خواهد شد؛ چنان که در آیات ذیل به آن‌ها اشاره شده است: (إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ)^۱؛ و در آیه‌ای دیگر (وَ أَنَا رَبُّكُمُ فَاتَّقُونِ)^۲. در جایی دیگر در وحدت مؤمنان فرموده است: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)^۳؛ مؤمنان برادر یکدیگرند. پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید و تقوای الهی پیشه کنید، باشد که مشمول رحمت او شوید.

ج) آیات غلبه دین و سیاست خارجی

غلبه دین حق از حقایق قطعی‌یی است که از آموزه مهدویت استخراج شده و این غلبه قطعی به کنش‌های متعددی در جهت امید و ایجاد روحیه مقاومت در میان معتقدان به این اندیشه منجر شده است. خداوند در این زمینه می‌فرماید: (هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ)^۴؛ و در آیه‌ای دیگر (وَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً)^۵. لذا به حکم آیات قرآن و منش مهدویت نمی‌باید در برابر قدرت‌های سلطه‌گر تعهدی ایجاد کرد.

با توجه به آیات غلبه دین که گزاره‌های وحیانی آموزه مهدویت می‌باشد، یکی از مسائلی که بادی در دستور کار دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی قرار گیرد، عدم تعهد

^۱. انبیاء: ۹۲: «این پیامبران بزرگ و پیروانشان همه امت واحدی بودند [و پیرو یک هدف]؛ و من پروردگار شما هستم؛ پس مرا پرستش کنید. پس، از مخالفت فرمان من بپرهیزید!»

^۲. مؤمنون: ۵۲.

^۳. حجرات: ۱۰.

^۴. توبه: ۹ و ۳۳: «او کسی است که رسولش را با هدایت و آیین حق فرستاد، تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند، هر چند مشرکان کراهت داشته باشند!»

^۵. فتح: ۲۸: «او کسی است که رسولش را با هدایت و دین حق فرستاده تا آن را بر همه ادیان پیروز کند؛ و کافی است که خدا گواه این موضوع باشد.»

در برابر قدرت‌های سلطه‌گر، اعم از یهود و نصارا و کفار و ظالمان می‌باشد؛ چرا که امید به آینده در سیاست خارجی براساس آموزه مهدویت، غلبه قطعی دین حق است. از طرفی تلاش و کوشش برای رسیدن به آینده مطلوب، یعنی تلاش و کوشش سیاست خارجی در عرصه بین‌المللی در جهت تحقق این وعده که از ارکان انتظار فرج است.

قرآن در خصوص عدم دوستی مؤمنان با یهود و نصارا عدم تبعیت از آنان در روابط بین‌المللی این چنین آورده است: (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ)^۱؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! یهود و نصارا را ولی [و دوست و تکیه‌گاه خود] انتخاب نکنید! آن‌ها اولیای یکدیگرند و کسانی که از شما با آنان دوستی کنند، از آن‌ها هستند. خداوند، جمعیت ستمکار را هدایت نمی‌کند. در آیه‌ای دیگر می‌فرماید: (وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَلَئِنَّ آتِبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ)^۲؛ هرگز یهود و نصارا از تو راضی نخواهند شد، مگر زمانی که [به طور کامل، تسلیم خواسته‌های آن‌ها شوی، و] از آیین [تحریف یافته] آنان پیروی کنی. بگو: هدایت، تنها هدایت الهی است! و اگر از هوا و هوس‌های آنان پیروی کنی، بعد از آن که آگاه شده‌ای، هیچ سرپرست و یآوری از سوی خدا برای تو نخواهد بود.

نیز در زمینه عدم تکیه بر ظالمان و کافران و عدم ازطاعت از آنان در روابط داخلی و خارجی این چنین عنوان شده است: (وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ)^۳؛ و بر ظالمان تکیه نکنید، که موجب می‌شود آتش شما را فرا گیرد؛ و در آن حال، هیچ ولی و سرپرستی جز خدا نخواهید داشت؛ و یاری نمی‌شوید. (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ)^۴؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر از کسانی که کافر شده‌اند اطاعت کنید، شما را به گذشته‌هایتان بازمی‌گردانند؛ و سرانجام، زیانکار خواهید شد.

^۱. مائده: ۵۱.

^۲. بقره: ۱۲۰.

^۳. هود: ۱۱۳.

^۴. آل عمران: ۱۴۹.

در نهایت به عنوان یک قاعده کلی به مؤمنان در عرصه‌های گوناگون که در واقع قاعده‌ای قطعی در سیاست خارجی در ارتباط با بیگانگان است، چینی می‌فرماید: (وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا)^۱؛ خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلط نداده است.

با اجرای سیاست‌های وحیانی، با توجه به گزاره‌های مهدوی در عرصه بین‌المللی توسط دستگاه خارجی جمهوری اسلامی در صورت غلبه سلطه‌طلبان و استعمارگران؛ می‌باید در جهت حفظ تمامیت ارضی اسلام، دستوراتی که در قالب احکام جهاد بیان شده است، عمل کرد؛ چنان‌که فرموده است: (أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)^۲؛ به کسانی که جنگ بر آنان تحمیل گردیده، اجازه جهاد داده شده است؛ چرا که مورد ستم قرار گرفته‌اند؛ و خدا بر یاری آن‌ها تواناست. (الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَ لَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَ مَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَ لَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ)^۳؛ همان‌ها که از خانه و شهر خود، به ناحق رانده شدند، جز این‌که می‌گفتند: پروردگار ما، خدای یکتاست! و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه‌ها، و معابد یهود و نصارا و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، ویران می‌گردد! و خداوند کسانی را که او را یاری کنند [و از آیینش دفاع نمایند] یاری می‌کند. خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است.

رسیدن به این موفقیت‌ها در گرو عمل به دستورات جهاد و پیروی از مفسران حقیقی آن و علما می‌باشد.

دوم: در اندیشه امام و رهبری *شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*
حرکت اصلاحی امام خمینی از سال ۱۳۴۲ آغاز شد که البته این حرکت با سختی‌های فراوان روبه‌رو بود. پس از مجاهدت‌های ایشان و بسیاری دیگر از علما و شاگردان، انقلاب در سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسید. اطلاع امام خمینی از تحولات و حوادث طول تاریخ، از جمله تجربه صفویان، قاجاریه و سپس رژیم مستبد پهلوی و آشنایی دقیق ایشان با مبانی ناب اسلامی، ایشان را به انقلابی بصیر و آگاه مبدل ساخته بود، تا جایی که تمامی حرکت‌های انقلاب را با

۱. نساء: ۱۴۱.

۲. حج: ۳۹.

۳. همان، ۴۰.

مبانی و آرمان‌های اسلام رصد و پیگیری می‌کرد. در ادامه به برخی از اصول و آرمان‌های امام راحل که بسیاری از آن‌ها در آموزه مهدویت ریشه دارد، پرداخته خواهد شد.

الف) اصل شناخت توحید در عصر غیبت

امام خمینی در مصاحبه با خبرنگار تایمز لندن فرمودند:

اعتقاد من و همه مسلمین، همان مسائلی است که در قرآن کریم آمده است و با پیامبر اسلام و پیشوایان به حق بعد از آن بیان فرموده‌اند که ریشه و اصل همه آن عقاید که مهمترین و با ارزش‌ترین اعتقادات ما است، اصل توحید است. مطابق این اصل، ما معتقدیم که خالق و آفریننده جهان و همه عوامل موجود و انسان، تنها ذات مقدس خدای تعالی است که از همه حقایق مطلع است و قادر بر همه چیز است و مالک همه چیز است. این اصل به ما می‌آموزد که انسان تنها در برابر ذات اقدس حق تسلیم باشد و از هیچ انسانی نباید اطاعت کرد، مگر این‌که اطاعت او اطاعت خدا باشد.^۱

مبنا و اساس آموزه مهدویت، اعتقاد به توحید، حرکت به سوی توحید و رسیدن به توحید است. اصل توحید و یگانگی خداوند متعال در بسیاری از آموزه‌های اسلامی اشاره شده است. به عنوان نمونه خداوند در سوره صافات، آیه چهارم می‌فرماید: (إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ)^۲؛ معبود شما یگانه است. نیز بر اساس روایاتی، لازمه شناخت حقیقی پروردگار شناخت پیامبر و حجت خدا است. امام صادق علیه السلام در تبیین یکی از وظایف منتظران در عصر غیبت می‌فرمایند:

قَالَ يَا زُرَّارَةُ إِذَا أَدْرَكْتَ هَذَا الزَّمَانَ فَادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِن لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِن لَمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِن لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي.^۳

اندیشه امام خمینی، در آموزه مهدویت، یعنی توحید باوری ریشه دارد. انقلاب اسلامی در ایران بر محور آرمان‌های امام خمینی تأسیس و در حال رشد می‌باشد. با پیش‌فرض گرفتن تحقق این

۱. خمینی (امام)، صحیفه نور، ج ۴، ص ۱۶۶ - ۱۶۷.

۲. صافات: ۴.

۳. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۳۲۷.

آرمان‌ها در ابعاد داخلی، وظیفه محقق کردن آن‌ها در عرصه بین‌المللی بر عهده دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. دستگاه دیپلماسی هر کشور به عنوان سفیر و آئینه تمام‌نمای آن کشور در عرصه بین‌المللی است، لذا دیپلمات‌های جمهوری اسلامی می‌باید از حیث اعتقاد و عمل و اقدام در جهت اثرگذاری و رساندن جمهوری اسلامی به اهداف ناب خود به اصل توحید تمسک همه جانبه داشته باشند؛ چرا که این اصل بنیادین، اساس ادیان الهی و اسلام و به صورت خاص، آموزه مهدویت می‌باشد.

ب) اصل ولایت فقیه در عصر غیبت

در طول تاریخ عصر غیبت، علمای فراوانی در عرصه روشنگری به عنوان "روایت حدیث" اعمال وظیفه کرده‌اند که مصداق بارز آن امام خمینی است. ایشان با قیام اصلاحی خود، علاوه بر وظایف نیابت عامه، در جهت زمینه‌سازی حکومت جهانی امام زمان عجل الله تعالی فرجه برآمدند و ولایت فقیه را همسو با ولایت رسول الله صلی الله علیه و آله دانسته؛ چنان که بیان می‌دارد:

قضیه ولایت فقیه یک چیزی نیست که مجلس خبرگان ایجاد کرده باشد. ولایت فقیه یک چیزی است که خدای تبارک و تعالی درست کرده است. همان ولایت رسول الله هست و این‌ها از ولایت رسول الله صلی الله علیه و آله هم می‌ترسند! شما بدانید که اگر امام زمان عجل الله تعالی فرجه حالا بیاید، باز این قلم‌ها مخالفان با او و آن‌ها هم بدانند که قلم‌های آن‌ها نمی‌تواند مسیر ملت ما را منحرف کند. آن‌ها باید بفهمند این که ملت ما بیدار شده است، و مسائلی که شما طرح می‌کنید، ملت می‌فهمد؛ متوجه می‌شود؛ دست و پا نزنید! خودتان را به ملت ملحق کنید. بیایید در آغوش ملت.^۱

"ولایت" آئینه تمام نمای توحید در زمین براساس مبانی اسلام و شیعه است. ولایت و سرپرستی حقیقی مال خداوند متعال می‌باشد. خداوند این ولایت را پس از خود به رسول خود و سپس به مؤمنانی تفویض کرده است که ویژگی‌شان این بود که اقامه نماز داشته و در چنین حالتی زکات پرداخت کردند، در حالی که در رکوع بودند؛ چنان که قرآن در سوره مائده بدان اشاره کرده است: **(إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ**

^۱ خمینی (امام)، صحیفه نور، ج ۱۰، ص ۳۰۸.

هُم رَاكِعُونَ^۱). صراحت آیه مسئله ولایت را تبیین کرده و اطلاق آن نشان می‌دهد که مسئله ولایت از زمان تفکیک‌ناپذیر می‌باشد.

پس از رسول ﷺ ولایت به امیرالمؤمنین علیه السلام و پس از ایشان حسین علیه السلام و نه فرزند از فرزندان امام حسین علیه السلام که نهمین ایشان امام زمان علیه السلام می‌باشند، این مسئله در روایات اثنا عشر خلیفه به صراحت اشاره شده است.^۲

با غیبت آخرین ولی خدا، دسترسی مستقیم به ایشان ناممکن شد؛ لذا با توجه به راهبرد ائمه معصوم علیهم السلام در عصر حضور، در زمینه‌سازی عصر غیبت، آموزش تبعیت از ولی زمان از طرق مختلف (مستقیم و با واسطه) آغاز شده بود. لذا در عصر حضور، برخی مراجعات به بعضی از علمای زمان و شاگردان ائمه ارجاع داده می‌شد. این مسئله زیر نظر ائمه معصوم علیهم السلام ادامه داشت که از عصر غیبت صغری امام زمان علیه السلام آغاز شد و مسئله مراجعه مع الواسطه تحقق پیدا کرد. با توجه به این که عصر غیبت در حال گذار بود و جامعه شیعی به عصر غیبت کبرا نزدیک می‌شد، مواجهه مردم با مسائل توسط فعل و قول امام عصر علیه السلام برای همگان ترسیم و تبیین گردید. لذا امام در توقیع اسحاق بن یعقوب کلینی مراجعات مردم را به سمت روات حدیث، یعنی همان نایبان عام هدایت کردند و فرمودند: «أَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَأَقْعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رُوَاةِ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ»^۳

به حکم تبعیت همه جانبه از ولایت فقیه در عصر غیبت، تبعیت همه جانبه دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران امری از منویات ولی فقیه الزامی است که به نزدیک شدن بیش‌تر جامعه اسلامی و مهدوی به اهداف خود منجر خواهد گردید. همچنان که بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نخست وزیر کشور ژاپن در خرداد ۹۸ را می‌توان فصل الخطاب دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران دانست.

ج) اصل مقاومت و انقلابی بودن

مقام معظم رهبری در دیدار رئیس و اعضای تیم دیپلماسی کشور این‌گونه به تبیین سیاست خارجی پرداختند:

^۱ مائده: ۵۵: «سرپرست و ولی شما، تنها خداست و پیامبر او و آن‌ها که ایمان آورده‌اند؛ همان‌ها که نماز را برپا می‌دارند، و در

حال رکوع، زکات می‌دهند.»

^۲ نعمانی، الغیبه، ص ۵۷-۷۵.

^۳ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۴۸۴.

سیاست خارجی کشور، همان سیاست خارجی نظام در قانون اساسی [است]. این سیاست خارجی متخذ از اسلام و منبعث از اهداف و آرمان‌های انقلاب است و مسئولان وزارت خارجه و سفرا و کارداران در حقیقت نمایندگان، سربازان و خدمتگزاران این اصول و آرمان‌ها هستند... سیاست خارجی کشور، مانند همه کشورهای جهان بر منافع بلندمدت و اصول و ارزش‌ها استوار است و با رفت و آمد دولت‌ها با سلايق سیاسی گوناگون، تغییر نمی‌کند. دولت‌ها فقط در تاکتیک‌ها و ابتکارات اجرایی راهبردهای سیاست خارجی تأثیرگذار و دخیلند... همه تاکتیک‌های دیپلماسی در دولت‌های مختلف باید در خدمت پیشبرد اصول سیاست خارجی در قانون اساسی باشد و نمایندگان سیاسی ایران در خارج، خود را نماینده و مدافع جدی و منطقی سیاست‌های نظام بدانند.

اصل مقاومت و نفی سبیل کافران بر مسلمین، هر گونه تسلط و نفوذ کافران را بر مسلمین منتفی و ممنوع می‌داند؛ یعنی هر گونه ارتباط و قراردادی که باعث تسلط غیر مسلمان بر مسلمانان شود، حرام و مورد ذم می‌باشد و مشی و رفتار مسلمین را مقاومت در برابر بیگانگان معرفی می‌کند؛ چنان که خداوند در سوره نساء آیه ۱۴۱ تأکید کرده است «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»؛ خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است.

مسئله‌ای که جنبه سلبی سیاست‌های جمهوری اسلامی را در عرصه بین‌المللی در بر می‌گیرد. یکی از مسائلی که در تبیین علل غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه عنوان شده، این است که آن حضرت بیعت و پیمان کسی را بر عهده نداشته باشند؛ چرا که بیعت و پیمان تعهد آورده و در پیمودن مسیر کندی ایجاد می‌کند: ... وَ أَمَّا عَلَّةُ مَا وَقَعَ مِنَ الْغَيْبَةِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِحَدِّ مِنْ آبَائِي عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَّا وَ قَدْ وَقَعَتْ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ لَطَاغِيَّةٍ زَمَانِهِ وَ إِنِّي أَخْرُجُ حِينَ أَخْرُجُ وَ لَا يَبْعَثُ لِحَدِّ مِنْ الطَّوَاعِيتِ فِي عُنُقِي...^۲ و اما علت وقوع غیبت آن است که خدای تعالی می‌فرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ)^۳؛ بر گردن همه پدرانم بیعت سرکشان زمانه بود؛ اما من وقتی خروج کنم بیعت

۱. نساء: ۱۴۱.

۲. صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۴۸۵.

۳. مائده: ۱۰۲.

هیچ سرکشی بر گردنم نیست.^۱ با توجه به این مسئله یکی از وظایف جامعه اسلامی؛ به ویژه سیاست خارجی الگو قرار دادن روایاتی است که در آموزه مهدویت بدان تمسک و تأکید شده است. لذا در عرصه بین‌المللی می‌بایست پیمان‌ها و قراردادهایی که به کندی حرکت جمهوری اسلامی ایران منجر می‌گردد، جلوگیری کنند.

اصل نه شرقی و نه غربی جمهوری اسلامی

برآیند اصول و مبانی ارزشی امام خمینی و مقام معظم رهبری، انشا و پیگیری اصلی بود که در توحید و ولایت الله و عدم تبعیت و تأثیرپذیری از دو بلوک قدرتمند شرق و غرب در دنیای معاصر ریشه داشت؛ اصلی که در آموزه مهدویت، به عنوان کلان راهبرد رهبران جمهوری اسلامی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی (با تعبیر نه شرقی و نه غربی جمهوری اسلامی) در حال پیگیری و عملیاتی شدن تا رسیدن به نقطه مطلوب می‌باشد.

این اصل نه تنها دیدگاه تعدل قوا را برای حفظ صلح جهانی مطرود و مردود می‌داند بلکه آن را ظالمانه و تنها برای حفظ منافع قدرت‌های بزرگ و استعمارگر عنوان می‌کند. جمهوری اسلامی ایران، اصل دو قطبی شدن جهان و حفظ تعادل بین دو ابرقدرت را کلاً مردود دانسته و به دو ابرقدرت، به عنوان مجموعه واحدی از مستکبران جهانی که حقوق ملل محروم و مستضعف، حتی ملت‌های خودشان را پایمال می‌کنند؛ نظاره می‌کند. انقلاب اسلامی نه تنها وابستگی به هیچ‌یک از ابر قدرت‌ها را منطقی و اصولی نمی‌داند و سیاست عدم تعهد را در این محدوده پیروی می‌کند، بلکه برای از بین بردن نظام موجود حاکم بر روابط بین‌الملل تلاش و مبارزه می‌کند. لذا این اصل بر خلاف تز عدم تعهد، حالت تدافعی و انفعالی نداشته است، بلکه با اتخاذ سیاستی تهاجمی فعال و پویا، علیه امپریالیسم و مستکبران جهانی از هر نوع مبارزه می‌کند و همچنین به حکومت واحد جهانی تحت لوای اسلام اعتقاد دارد و تز تعادل قوا را در حفظ صلح و برقراری عدالت جهانی غلط و مردود می‌شناسد.^۲

انقلاب اسلامی یکی از وظایف ذاتی خود را حمایت از جنبش‌های آزادی‌خواه جهان می‌داند و در این جهت تلاش‌های فراوانی کرده و می‌کند. امام خمینی علیه السلام در پیام خود به جنبش‌های آزادی بخش جهان می‌فرماید:

بزرگ‌ترین وابستگی ملت‌های مستضعف به ابرقدرت‌ها و مستکبرین، وابستگی فکری و درونی است که سایر وابستگی‌ها از آن نشأت می‌گیرد و تا استقلال

^۱ صدوق، کمال الدین، ترجمه پهلوان، ج ۲، ص ۲۴۰.

^۲ محمدی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ص ۵۴.

فکری برای ملتی حاصل نشود، استقلال در ابعاد دیگر حاصل نخواهد شد و برای به دست آوردن استقلال فکری و بیرون رفتن از زندان وابستگی خود، مفاخر و آثار ملی و فرهنگی خود را در یابید.^۱

مقام معظم رهبری، همچون امام خمینی با پیگیری و ادامه دادن اهداف والای ایشان به مسئله مذکور نیز اشاره کردند، مبنی بر این که دیگر اصول سیاست خارجی در قانون اساسی از جمله تعهدات برادرانه به همه مسلمانان جهان، حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان، طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب در همه زمینه‌ها، حفظ استقلال همه‌جانبه، دفاع از حقوق همه مسلمانان، عدم تعهد به قدرت‌های سلطه‌گر، روابط صلح‌آمیز متقابل با دولت‌های غیرمحراب، خودداری از هرگونه دخالت در امور داخلی ملتها و حمایت از مبارزات حق‌طلبانه مستضعفان در مقابل مستکبران در هر نقطه از جهان است که همه این‌ها گزاره‌های اصلی آموزه مهدویت می‌باشند. معظم له افزودند: این اصول جذاب، نو و والا، ذهن ملتها، به‌خصوص نخبگان را به خود جلب کرده است....

سیاست خارجی جمهوری اسلامی با این راهبردها و مختصات، سیاست خارجی انقلابی است و اگر در اجرا با راهکارهای هوشمندانه همراه شود، آثار شگفت‌انگیزی به همراه می‌آورد و ظرفیت حل بخش مهمی از مشکلات جهان اسلام را داراست.^۲

ایشان سپس به راهبرد شگرف اشاره کرده. می‌فرمایند: ما باید معادلات جهانی را محاسبه کنیم. بنده با کسانی که معتقدند معادلات حاکم بر جهان را به کلی باید کنار گذاشت، موافق نیستیم؛ با کسانی هم که معتقدند باید یکسره در چهارچوب این معادلات کار کرد، موافق نیستیم. این معادلات تجزیه‌ناپذیر نیستند؛ می‌شود عناصر جدیدی را به آن‌ها وارد کرد و عناصری را هم نادیده گرفت و حذف کرد. این البته مخالفت‌هایی را برمی‌انگیزد. ما یک موجود زنده هستیم، تلاش می‌کنیم، کار می‌کنیم و از ابزارهای خودمان استفاده می‌کنیم و اثبات می‌کنیم که این راه درست است و همان را دنبال می‌کنیم. برای این کار از همه ظرفیت‌ها باید استفاده کرد. این، در زمینه مبنای اصولی سیاست خارجی ما، که آن را شما برادران و خواهران عزیز و مسؤولان و کارگزاران سیاست خارجی در نظر داشته باشید.^۳

^۱ همان، ص ۳۸.

^۲ دیدار وزیر امور خارجه و سفیران و مسئولان نمایندگی‌های ایران در خارج کشور، ۱۳۹۴/۰۸/۱۰.

<http://farsi.khmenai.ir.news-content/?id=31270>

^۳ همان.

سوم: در قانون اساسی

اصول و اهداف سیاست خارجی هر کشور، معمولاً مستفاد از قانون اساسی آن کشور است. از طرفی قانون اساسی هر کشور برگرفته از مبانی، ارزش‌ها و آرمان‌های آن کشور می‌باشد. در جمهوری اسلامی ایران قوانین سیاست خارجی بر مبنای اندیشه‌های فعال اسلام ناب، یعنی مهدویت و امام زمان عجل الله تعالی فرجه آماده‌سازی شده است. در ادامه به قوانین سیاست خارجی مستفاد از قانون اساسی که آن نیز از آموزه مهدویت متأثر است، مورد بررسی و تحلیل قرار خواهد گرفت. اصول ۱۵۲ تا ۱۵۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به اصول و اهداف سیاست خارجی پرداخته که آن‌ها از حیث مبانی، در دین و از حیث عملکرد، در آموزه مهدویت و زمینه‌سازی آرمان جمهوری اسلامی ایران، یعنی تحقق حکومت الهی مهدوی ریشه دارد.

در اصل ۱۵۲ قانون مذکور آمده است: «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هر گونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار است.» سپس در تفسیر برخی موارد این اصل، اصل ۱۵۳ این قانون بیان می‌دارد: «هرگونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور گردد، ممنوع است.»

آرمان‌های والای انقلاب اسلامی که در وحی ریشه دارد، به حیطة جغرافیایی ایران محدود نمی‌باشد، بلکه آن آرمان‌ها برای همه انبای بشر است؛ چنان‌که در اصل ۱۵۴ به صراحت بیان می‌کند:

جمهوری اسلامی ایران، سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می‌داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می‌شناسد. بنابراین، در عین خودداری کامل از هر گونه دخالت در امور داخلی ملت-های دیگر، از مبارزه حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند.

پس از این اهداف ارزشمند، به پناهجویان حق‌طلب، حق ادامه مسیر و کمک می‌دهد و این مسئله را وظیفه ذاتی خود می‌داند: «دولت جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به کسانی که پناهندگی سیاسی بخواهند پناه دهد، مگر این که بر طبق قوانین ایران خائن و تبه‌کار شناخته شوند.»

در مورد سوم بند ششم اصل دوم این چنین ذکر شده که نظام جمهوری اسلامی به نفی هر گونه ستمگری و ستم‌کشی و سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، بپردازد، همچنین در بندهای مختلف

اصل سوم قانون مانند بندهای پنجم و ششم و یازدهم و شانزدهم ذکر شده است که دولت جمهوری اسلامی موظف است در زمینه کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب محو هر گونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی تلاش ورزد؛ و به تقویت کامل بنیه دفاع ملی از طریق آموزش نظامی عمومی برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی و نظام اسلامی کشور پرداخته و با تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، نسبت به همه مسلمان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان تعهد برادرانه داشته باشد.

با توجه به تبیین اصول و اهداف سیاست خارجی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که در اندیشه‌های فعال اسلام، یعنی آموزه مهدویت ریشه دارد؛ موارد ذیل را می‌توان از این اصول و بندها استخراج کرد:

۱. نفی سلطه‌جویی؛
۲. نفی سلطه‌پذیری؛
۳. حفظ استقلال همه‌جانبه؛
۴. تمامیت ارضی؛
۵. دفاع از حقوق مسلمانان و حمایت از آن‌ها؛
۶. عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر؛
۷. روابط صلح‌آمیز متقابل با دولت‌های غیر محارب؛
۸. سعادت جامعه بشری؛
۹. حکومت حق و عدل، حق مردم جهان؛
۱۰. حمایت از مستضعفان در برابر مستکبران در کل جهان؛
۱۱. پناه دادن به پناهندگان غیر تبهکار.

نتیجه‌گیری

"آموزه مهدویت"، جزء لاینفک مبانی اسلام و جمهوری اسلامی ایران است. سیاست خارجی جمهوری اسلامی باید در حوزه‌های نظری و عملی اسلام و قانون اساسی، نگاه سیستمی داشته باشد؛ چرا که در عرصه بین‌المللی و دیپلماسی اقدامات دیپلماتیک گویای مبانی فکری و ارزشی جمهوری اسلامی است. تمایز جمهوری اسلامی از دیگر کشورهای اسلامی، در نگاه جمهوری اسلامی به جامعه آرمانی و موعود می‌باشد. بنابراین، باید دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران در اصول و اهداف به آموزه مهدویت توجه عمیق داشته و عملکرد خود را در جهت اهداف جامعه آرمانی اسلام که تحقق حکومت عدل می‌باشد؛ قرار دهد.

منابع

* قرآن کریم

۱. ابن ابی زینب، محمد بن ابراهیم، الغیبة، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، ناشر: نشر صدوق، تهران، ۱۳۹۷ ق.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمة، مترجم: پهلوان، منصور، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، ناشر: اسلامیة، تهران، ۱۳۹۵ ق.
۳. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمة، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، ناشر: اسلامیة، تهران، ۱۳۹۵ ق.
۴. دیدار وزیر امور خارجه و سفیران و مسئولان نمایندگی‌های ایران در خارج کشور، <http://farsi.khmeni.ir.news-content?id=۱۳۹۴/۰۸/۱۰>، ۳۱۲۷۰.
۵. صحیفه امام خمینی (رحمة الله علیه).
۶. طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ناشر: دفتر انتشارات اسلامی جامعه ی مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ ش.
۷. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، محقق / مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، ناشر: دار الکتب الإسلامية، تهران، ۱۴۰۷ ق.
۹. صدرا، علیرضا، گفتمان مهدویت، ناشر: پژوهشگاه دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، چاپ اول، قم ۱۳۹۵ ش.
۱۰. عمید زنجانی، عباسعلی، توکلی، محمد مهدی، مبانی دینی اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران، تابستان ۱۳۹۱ ش.
۱۱. عرفان، امیر محسن، نقش باورداشت آموزه مهدویت در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی، ناشر: دفتر نشر معارف نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، چاپ اول، قم ۱۳۹۳ ش.
۱۲. محمدی، منوچهر، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، نشر: دادگستر، تهران ۱۳۸۹ ش.